

Applying Buddhist Principles for Developing Desirable Characteristics of Generation Alpha Learners: The Role of Monastic Moral Instructors in Driving Educational Transformation

Phrakhrupunyaphisan (Wichanchai Katapunyo)^{1*} Teeraphong Somkhaoyai²

Phrakhrusumetpariyattikhun (Sumet Sumetho)² and Khrongrat Chairueang³

¹ Doctor of Education, Buddhist Educational Administration, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

² Buddhist Educational Administration, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

³ Independent Researcher, Thailand

* Corresponding author. E-mail: Khoom.2544@gmail.com

ABSTRACT

This academic article aims to propose guidelines for applying Buddhist principles to the development of desirable character traits in Generation Alpha children. The study finds that Generation Alpha, comprising children born from 2010 onwards, grows up in a rapidly changing environment where technology plays a crucial role in their lives. While these children demonstrate advanced abilities to use technology for learning and communication, they are simultaneously at risk of lacking essential social skills and moral values, such as patience, compassion, and responsibility, due to excessive consumption of online media and decreased interaction with family and community. This article emphasizes the important role of "Phra Sorn Silatham" in cultivating virtues in children through the use of digital media and modern technology, while also developing the knowledge and skills of monks to be contemporary. Moreover, it seeks to create collaborative networks with families, schools, and communities. Elevating this role represents a significant investment in establishing a solid moral foundation for Generation Alpha youth and preparing them to navigate the digital world in a balanced and responsible manner.

Keywords: Phra Sorn Silatham, Generation Alpha, Desirable Character Traits, Buddhist Principles, Experiential Learning

การใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนยุคเจนเอเรชันอัลฟ่า: บทบาทของครูพระสอนศีลธรรมในการขับเคลื่อนการพัฒนา

พระครูปัญญาพิศาล (วิชาญชัย กตปุญโญ)^{1*} อีระพงษ์ สมเขাইใหญ่² พระครูสุเมธปริยัติคุณ (สุเมธ สุเมโธ)²
และ ครองรัฐ ใจเรือง³

¹ ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ประเทศไทย

² สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ประเทศไทย

³ นักวิจัยอิสระ ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: Khoom.2544@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเด็กเจนเอเรชันอัลฟ่าให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ผลการศึกษาพบว่า เด็กเจนเอเรชันอัลฟ่า (Generation Alpha) ซึ่งเกิดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในชีวิต เด็กกลุ่มนี้เติบโตในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้และสื่อสารสูง แต่มีความเสี่ยงที่จะขาดทักษะทางสังคมและคุณธรรมพื้นฐาน เช่น ความอดทน ความเมตตา และความรับผิดชอบ เนื่องจากการเสพสื่อออนไลน์มากเกินไปและการลดลงของปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวและชุมชน บทความนี้เน้นบทบาทสำคัญของ “พระสอนศีลธรรม” ในการปลูกฝังคุณธรรมในเด็กผ่านการใช้สื่อดิจิทัลและเทคโนโลยีสมัยใหม่ พร้อมพัฒนาความรู้และทักษะของพระสงฆ์ให้ทันสมัย เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับครอบครัว โรงเรียน และชุมชน การยกระดับบทบาทนี้จึงเป็นการลงทุนที่สำคัญในการสร้างรากฐานคุณธรรมที่มั่นคงสำหรับเยาวชนเจนเอเรชันอัลฟ่า และเตรียมพวกเขาให้สามารถดำรงชีวิตในโลกดิจิทัลอย่างสมดุลและมีความสุข

คำสำคัญ: พระสอนศีลธรรม, เจนเอเรชันอัลฟ่า, คุณลักษณะอันพึงประสงค์, พุทธธรรม, การเรียนรู้เชิงประสบการณ์

© 2025 JAE: Journal of Applied Education

บทนำ

เยาวชนยุคอัลฟ่า หรือ Generation Alpha คือ กลุ่มเด็กที่เกิดหลังปี พ.ศ. 2553 ซึ่งเติบโตท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม พวกเขามักเป็นลูกของผู้ปกครองรุ่น Gen Y และ Z ที่มีอายุมากขึ้น มีลูกน้อยลง และมีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคงกว่าเดิม เด็กกลุ่มนี้จึงคุ้นเคยกับอุปกรณ์ดิจิทัลตั้งแต่วัยเยาว์ มีแนวโน้มเป็นคนวัตถุนิยม ชื่นชอบความเร็ว และมีความอดทนต่ำ สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิภาพร อภิสิทธิ์วาสนา และคณะ (2564) ที่มีผลการวิจัยระบุว่า นักเรียนประเมินตนเองว่าน่าจะติดเกมสูงกว่าผู้ปกครอง (ร้อยละ 13.20, 7.39) โดยผู้ปกครอง และนักเรียนประเมินตรงกันว่าเพศหญิงเสี่ยงติดเกมมากกว่าชาย (ร้อยละ 8.21, 6.67) นักเรียนส่วนใหญ่มีคะแนนความรู้ และทัศนคติเรื่องเกมและผลกระทบน้อยและปานกลาง (ร้อยละ 57.88, ร้อยละ 73.63) ภูมิคุ้มกันการติดเกม และเพศ เป็นตัวแปรที่ร่วมกันทำนายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการติดเกมได้ ร้อยละ 38.8 โดยปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการติดเกมของนักเรียน คือ ภูมิคุ้มกันการติดเกม และเพศ ซึ่งพบว่าหญิงมีความเสี่ยงต่อการติดเกมสูงกว่าชาย เมื่อเยาวชนเติบโตในสภาพแวดล้อมที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทอย่างลึกซึ้ง การปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว โรงเรียน หรือศาสนสถานจึงลดน้อยลง ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางความสัมพันธ์และการขาดความเอื้ออาทรในสังคม (ชาญวิทย์ แพรนภดล, 2559) อีกทั้งยังพบปัญหาด้านพฤติกรรม เช่น ขาดวินัย ขาดความรับผิดชอบ ติดเกม แต่งกายผิดระเบียบ และขาดเป้าหมายชีวิตอย่างชัดเจน ปัญหาเหล่านี้สะท้อนถึงความท้าทายทางสังคมที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ส่วนหนึ่งเกิดจากการจัดการเรียนการสอนที่ยังไม่ตอบโจทย์การเรียนรู้ของเด็กยุคใหม่ และการขาดบทบาทร่วมของครอบครัวในการดูแลอย่างใกล้ชิด

จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับจริยธรรม เสริมสร้างวินัย และกระชับความสัมพันธ์ในครอบครัว เพื่อให้เด็กยุคอัลฟาสามารถเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในสังคมปัจจุบัน (สิริกร สีนสม, 2558)

แม้ระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยจะมีนโยบายสนับสนุนการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งระบุไว้อย่างชัดเจนถึงการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกต่อสังคม (อาคม ช่วยบำรุง, 2565) แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่าการดำเนินงานยังขาดความต่อเนื่อง และความลึกซึ้งที่สามารถหล่อหลอมจิตใจเยาวชนได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะในห้องเรียนที่ยังคงเน้นการสอนเพื่อมุ่งหวังผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการเป็นหลัก ทั้งในรูปของคะแนนสอบ การสอบแข่งขัน และการวัดผลเชิงปริมาณ ส่งผลให้มีมิติด้านคุณธรรมจริยธรรมถูกลดทอนความสำคัญ กลายเป็นกิจกรรมเสริมที่แยกส่วนจากการเรียนรู้หลัก ไม่สามารถเชื่อมโยงเข้ากับชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ ตัวอย่างเช่น การจัดกิจกรรมหน้าเสาธงหรือกิจกรรมจิตอาสาในบางโรงเรียน อาจดำเนินไปเพียงเพื่อบรรลุตัวชี้วัดเชิงปริมาณ มิใช่การบ่มเพาะคุณลักษณะในระดับจิตสำนึกอย่างลึกซึ้ง ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างเป้าหมายเชิงนโยบายกับผลลัพธ์ในเชิงคุณภาพของการพัฒนาผู้เรียนในระยะยาว (ดิณณพัชร์ พูลพิพัฒน์ และคณะ, 2562)

ในภาวะที่การเรียนรู้เชิงคุณธรรมในระบบการศึกษาไทยยังดำเนินไปอย่างแยกส่วนและขาดความลึกซึ้ง พระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทยจึงมีศักยภาพในการฟื้นฟูคุณลักษณะเชิงจริยธรรมให้กลับมาเป็นแกนกลางของการพัฒนาผู้เรียนอีกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นความเมตตา ความมีวินัย ความรับผิดชอบ หรือความเสียสละ ล้วนเป็นคุณค่าที่ฝังอยู่ในหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง (วัชรพล มะลิซ้อน, 2560) โดยเฉพาะ “พระสอนศีลธรรม” ซึ่งมีได้เป็นเพียงผู้ถ่ายทอดหลักธรรมตามตำรา แต่สามารถทำหน้าที่เป็น “ผู้ปลูกจิตวิญญาณ” และ “ครูต้นแบบทางจริยธรรม” ให้แก่นักเรียน ผ่านวิธีการที่เรียบง่ายแต่ทรงพลัง เช่น การเล่านิทานธรรมะ การชวนคิด ตั้งคำถามเชิงจริยธรรมจากสถานการณ์จริง หรือการฝึกสมาธิสั้น ๆ ก่อนเริ่มเรียน สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงช่วยเชื่อมโยงธรรมะกับชีวิตประจำวันของเด็กเท่านั้น แต่ยังมีส่วนในการบ่มเพาะจิตสำนึกให้พวกเขาเข้าใจคุณค่าแห่งความดีจากภายใน มิใช่เพียงตามคำสั่งหรือนโยบายจากภายนอก นอกจากนี้ บทบาทของพระสอนศีลธรรมยังช่วยเติมเต็มช่องว่างที่โรงเรียนอาจขาดแคลนบุคลากรหรือเวลาในการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรมอย่างลึกซึ้ง โดยทำหน้าที่ประสานใจของนักเรียนให้กลับมาใส่ใจ ใฝ่ธรรม และใฝ่ความหมายที่แท้ของชีวิต (สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563)

ความสนใจที่จะศึกษาเรื่องนี้เกิดจากความท้าทายของสังคมไทยที่กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนผ่านด้านคุณธรรมของเด็กยุคดิจิทัล หากไม่มีการหาวิธีการปลูกฝังที่เหมาะสม เด็กเจนเนอเรชันอัลฟาอาจเติบโตขึ้นพร้อมกับช่องว่างทางจริยธรรมที่กว้างขึ้น ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพพลเมืองและความยั่งยืนของสังคมในอนาคต ดังนั้น การแสวงหาวิธีการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์จึงเป็นประเด็นที่มีคุณค่าทั้งเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเด็กเจนเนอเรชันอัลฟาให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งในมิติของพฤติกรรม จิตใจ และการดำเนินชีวิตในสังคมดิจิทัล โดยเฉพาะในบริบทของห้องเรียนและการศึกษาไทยในปัจจุบัน ซึ่งกำลังเผชิญกับความท้าทายด้านจริยธรรมอย่างลึกซึ้ง บทความจะนำเสนอภาพรวมของเจนเนอเรชันอัลฟาและปัญหาคุณธรรมที่เกี่ยวข้อง ต่อด้วยการวิเคราะห์หลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับการปลูกฝังคุณลักษณะ เช่น เบญจศีล พรหมวิหาร ไตรสิกขา และสัปปุริสธรรม รวมถึงแนวทางการถ่ายทอดธรรมะในรูปแบบที่เข้ากับโลกทัศน์ของเด็กยุคใหม่ นอกจากนี้ ยังมุ่งสำรวจบทบาทเชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางจริยธรรมในโรงเรียน โดยเน้นการทำงานแบบบูรณาการร่วมกับครู ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อสร้างระบบนิเวศทางคุณธรรมที่ยั่งยืนในศตวรรษที่ 21 ในเชิงวิธีการศึกษา บทความนี้อาศัยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิด ตลอดจนเปรียบเทียบเชิงประเด็น เพื่อนำเสนอเป็นข้อเสนอเชิงวิชาการที่มีความเป็นระบบและสามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในทางปฏิบัติ

บริบทของเจนเนอเรชันอัลฟ่า: ความท้าทายทางคุณธรรมในสังคมยุคดิจิทัล

เจนเนอเรชันอัลฟ่า (Generation Alpha) คือ กลุ่มเด็กที่เกิดตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2553 เป็นต้นไป เป็นรุ่นลูกของเจนเนอเรชันวายและเจนเนอเรชันแซด ที่เติบโตมาในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันอย่างเข้มข้น เด็กกลุ่มนี้จึงมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากรุ่นก่อนหน้าอย่างชัดเจน โดยมีการสัมผัสกับอุปกรณ์ดิจิทัลตั้งแต่ยังเล็กและอยู่ในสังคมที่เน้นความรวดเร็วทันใจ จึงมีแนวโน้มเป็นคนที่เปื่อง่าย ความอดทนต่ำ และชอบความสะดวกสบาย (ชนันภรณ์ อารีกุล, 2562) แต่เมื่อต้องวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ จะเห็นความย้อนแย้งที่สำคัญสองประการ 1) เทคโนโลยีเป็นทั้ง “โอกาส” และ “ความเสี่ยง” แม้เพิ่มช่องทางการเรียนรู้ แต่ก็เปลี่ยนรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ของเด็กกับผู้อื่น (สุริยเดว ทรีปาตี, 2559) ทำให้การสื่อสารเชิงอารมณ์และการเรียนรู้แบบมีตัวตนลดลง และ 2) การมองว่าเด็กเป็น “digital natives” ไม่เท่ากับว่าพวกเขามีภูมิคุ้มกันทางจริยธรรม เป็นความสามารถทางเทคนิคไม่เท่ากับทักษะการพิจารณาคุณค่า การไตร่ตรองทางจริยธรรม หรือนิสัยแห่งความเมตตาและความรับผิดชอบ (Schawbel, 2014)

ลักษณะเด่นของเจนเนอเรชันอัลฟ่าคือการเติบโตในสภาพแวดล้อมที่เทคโนโลยีก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ทำให้พวกเขาค้นเคยกับการเข้าถึงข้อมูลอย่างไม่มีขีดจำกัด มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้และสื่อสาร แต่ในขณะเดียวกันก็มีความเสี่ยงที่จะมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมน้อยลงโดยเฉพาะกับครอบครัวและชุมชนที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาคุณธรรม เนื่องจากเด็กกลุ่มนี้มักใช้เวลาบนโลกออนไลน์มากกว่าการพบปะหรือสื่อสารด้วยสายตาและสัมผัสทางกาย การขาดปฏิสัมพันธ์เหล่านี้ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางอารมณ์และทักษะการสื่อสาร จนอาจนำไปสู่พฤติกรรมที่ขาดน้ำใจ ความเอื้ออาทร และการตระหนักในหน้าที่ต่อผู้อื่น (สุริยเดว ทรีปาตี, 2559) ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและค่านิยมของเด็กเจนเนอเรชันอัลฟ่าประกอบด้วย 1) สภาพแวดล้อมที่เป็นสังคมทุนนิยมที่มุ่งเน้นวัตถุนิยมและความสำเร็จที่รวดเร็ว การมุ่งเน้นผลลัพธ์เชิงปริมาณ (เช่น คะแนนสอบ) เป็นแรงกดดันที่ทำให้โรงเรียนและครอบครัวเลือกสื่อหรือกิจกรรมที่ให้ผลทันตา แทนการลงทุนในกระบวนการบ่มเพาะคุณธรรมระยะยาว ซึ่งแนวคิดนี้ต้องถูกตั้งคำถามว่า “ระบบประเมิน” ที่เป็นตัวขับเคลื่อนนั้นยังเหมาะสมกับเป้าหมายทางคุณธรรมหรือไม่ 2) การใช้เทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ที่มีผลต่อการรับรู้และปฏิสัมพันธ์ เป็นแพลตฟอร์มดิจิทัลมีกลไกการเสริมแรง (reward) ที่เน้นการตอบสนองทันที ซึ่งเสริมสร้างนิสัยแห่งความรวดเร็วและการแสวงหาการยืนยันตน (validation) เป็นช่องว่างระหว่างรูปแบบการเรียนรู้แบบทันทีและการฝึกฝนคุณธรรมที่ต้องใช้เวลาและการสะท้อนคิด 3) ช่องว่างระหว่างวัยที่ทำให้การสื่อสารระหว่างเด็กกับพ่อแม่หรือผู้ปกครองลดลง ซึ่งหากไม่มีการดูแลและปลูกฝังคุณธรรมอย่างเหมาะสม เด็กอาจเติบโตมาเป็นบุคคลที่มีความเป็นส่วนตัวสูง ไร้รากเหง้าวัฒนธรรม และอาจมีพฤติกรรมเสี่ยง เช่น การติดเกม การใช้โทรศัพท์มือถือถือเกินความจำเป็น และการเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมจากกลุ่มเพื่อน (Schawbel, 2014; พิชราภา ตันติชูเวช, 2560)

ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต คุณธรรมจึงกลายเป็นความท้าทายอย่างมากสำหรับการพัฒนาเยาวชน ความไม่เปิดเผยตัวตนในโลกออนไลน์และการแพร่กระจายข่าวลวงสร้างสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน และเสี่ยงต่อการหลงผิด การบ่มเพาะค่านิยม “คุณธรรมคือชาติ” จึงจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อรักษารากฐานทางจริยธรรมและความมั่นคงทางสังคม ความสุจริต ความรับผิดชอบ การเคารพสิทธิผู้อื่น และจิตสาธารณะ กลายเป็นคุณค่าที่ต้องฝึกฝนและปลูกฝังในเด็กยุคดิจิทัล เพื่อให้พวกเขาสามารถใช้เทคโนโลยีอย่างมีความรับผิดชอบ และเป็นพลเมืองดิจิทัลที่ดี ซึ่งการปลูกฝังคุณธรรมในเจนเนอเรชันอัลฟ่าจำเป็นต้องเริ่มจากครอบครัวและสถาบันการศึกษา โดยพ่อแม่และผู้ปกครองควรสร้างบรรยากาศที่เปิดใจ รับฟังเด็ก และเป็นแบบอย่างที่ดีในการแสดงออกถึงคุณธรรม รวมถึงควรจัดการใช้สื่อดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์ เช่น การเลือกใช้เกมหรือแอปพลิเคชันที่ส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และคุณธรรม รวมทั้งควรจำกัดการใช้โทรศัพท์มือถือหรือสื่อดิจิทัลในช่วงเวลาที่เหมาะสมเพื่อป้องกันการเสพติดและลดผลกระทบด้านลบ ในโรงเรียนควรบูรณาการการสอนคุณธรรมเข้ากับการเรียนรู้เทคโนโลยี เช่น การสอนการตรวจสอบข้อมูลก่อนแชร์ในโลกออนไลน์ การส่งเสริมความสุจริตและความรับผิดชอบต่อผ่านกิจกรรมกลุ่ม และการใช้เทคโนโลยีเสมือนจริง (AR/VR) ในการจำลองสถานการณ์ที่ต้องใช้จริยธรรมในการตัดสินใจ นอกจากนี้ การพัฒนาครูและผู้นำทางการศึกษาที่เข้าใจการใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจะเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่แข็งแกร่ง (ณกมล ปุญชเขตต์ทิกุล, 2567)

แนวทางส่งเสริมคุณธรรมในยุคดิจิทัลยังรวมถึงการใช้โซเชียลมีเดียเป็นเครื่องมือสร้างเครือข่ายคุณธรรม โดยการจัดแคมเปญออนไลน์ที่เน้นการปลูกฝังคุณค่าที่ดี เช่น การใช้แฮชแท็ก #คุณธรรมดิจิทัลเพื่อกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคมที่สร้างสรรค์และรับผิดชอบต่อสังคม นอกจากนี้ การพัฒนาโครงการชุมชนคุณธรรมในพื้นที่ท้องถิ่นจะช่วยสร้างความเข้มแข็งในระดับรากหญ้าให้คุณธรรมกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวัน โดยมีแนวทางที่ชัดเจนทั้งเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ เช่น 1) ปรับระบบประเมินให้มีตัวชี้วัดด้านคุณธรรมเชิงพฤติกรรมระยะยาวและการพัฒนาเชิงอารมณ์ (ไม่ใช่กิจกรรมที่วัดผลเป็นครั้งคราว) 2) ออกแบบหลักสูตรผสมผสานที่บูรณาการการฝึกจริยธรรมกับทักษะดิจิทัล (เช่น โมดูล “คุณธรรมดิจิทัล” และการใช้ AR/VR เพื่อจำลองสถานการณ์จริยธรรม) โดยแนวคิดนี้สอดคล้องกับการชี้ชวนให้ครูพัฒนาเครื่องมือที่เข้าใจบริบทเทคโนโลยีของเด็ก (ณกมล ปุณฺณเขตต์ทิกุล, 2567) 3) พัฒนาระบบการฝึกอบรมผู้ปกครองและครู ให้เข้าใจกลไกทางพฤติกรรมของแพลตฟอร์มดิจิทัล และสามารถออกแบบข้อจำกัดเชิงพฤติกรรมได้อย่างมีเหตุผล (เช่น การตั้งข้อตกลงครอบครัว การใช้สื่อเลือกสรรเพื่อส่งเสริมคุณธรรม) และ 4) ออกแบบโครงการวัดผลเชิงหลากหลายมิติ (mixed methods) ที่ประเมินทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เช่น การสังเกตพฤติกรรมระยะยาว การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสำรวจเชิงปริมาณ เพื่อให้รู้ว่าแนวทางใด “ซึมซับ” เป็นจิตสำนึกจริง ไม่ใช่เพียงพฤติกรรมปฏิบัติชั่วคราว

แนวคิดข้างต้นชี้ให้เห็นว่าการแก้ปัญหาเชิงคุณธรรมของเจนเนอเรชันอัลฟาจำเป็นต้องมีกรอบที่เน้นทั้งการฝึกภายในและการจัดสภาพแวดล้อมเชิงสังคม ซึ่งหลักพุทธธรรมมีองค์ความรู้เชิงปฏิบัติที่สอดคล้องกับความต้องการดังกล่าว เช่น หลัก เบญจศีล (ข้อปฏิบัติพื้นฐาน) ส่งเสริมนิสัยการไม่เบียดเบียนผู้อื่น พรหมวิหาร ช่วยปลูกฝังความเมตตาและความกรุณาในเชิงอารมณ์ ไตรสิกขา (ศีล-สมาธิ-ปัญญา) ให้กรอบการฝึกทั้งด้านพฤติกรรม สมาธิ และการมีปัญญาคัดสินใจ; และสัปปริสธรรม 7 ซึ่งความสำคัญของสภาพแวดล้อมและผู้นำทางจริยธรรม การนำแนวคิดเหล่านี้มาประยุกต์ในรูปแบบที่เชื่อมกับโลกดิจิทัล (เช่น กิจกรรมสมาธิสั้นก่อนใช้สื่อ การตั้งกติกากิจกรรมสำหรับการแชร์ข้อมูล การใช้เรื่องเล่านิทานธรรมะที่ปรับให้เข้ากับสื่อดิจิทัล) จะทำให้แนวทางมีทั้งน้ำหนักเชิงทฤษฎีและความเป็นไปได้เชิงปฏิบัติ

สรุปได้ว่า เจนเนอเรชันอัลฟาเติบโตขึ้นท่ามกลางเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วและมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อพฤติกรรมและค่านิยม คุณธรรมจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องได้รับการปลูกฝังอย่างเข้มแข็งเพื่อเตรียมพร้อมให้พวกเขาสามารถใช้ชีวิตในโลกดิจิทัลได้อย่างสมดุลและมีคุณภาพ การผสมผสานการสอนคุณธรรมแบบดั้งเดิมกับนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่จะช่วยสร้างเยาวชนที่มีความรับผิดชอบ รู้จักเสียสละ และมีจิตสำนึกต่อสังคมอย่างแท้จริง เพื่อก้าวสู่สังคมที่มั่นคงและยั่งยืนในอนาคต

บทบาทของพระสอนศีลธรรมในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานไทย

ในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทย พระสอนศีลธรรมมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้สนับสนุนด้านจริยธรรมและคุณธรรม โดยพระสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระสอนศีลธรรมมีพันธกิจที่ชัดเจนตามนโยบายของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งกำหนดให้พระสอนศีลธรรมมีหน้าที่เป็นผู้ช่วยสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม รวมทั้งทำหน้าที่นำนักเรียนเข้าสู่การฝึกสมาธิ เจริญปัญญา และสนองงานคณะสงฆ์ เช่น การสอนธรรมศึกษาตรี โท เอก เพื่อส่งเสริมพุทธศาสนาในเชิงปฏิบัติ (สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563) อีกทั้งยังมีหน้าที่ร่วมวางแผนการจัดการเรียนรู้กับครูในโรงเรียน ประสานงานกับคณะสงฆ์ และรายงานผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นกำลังสำคัญในการผลักดัน “โรงเรียนวิถีพุทธ” ให้มีความเข้มแข็งสร้างผู้เรียนที่มีศีล สมาธิ และปัญญา

พระสอนศีลธรรมในปัจจุบันไม่ได้จำกัดบทบาทเพียงแค่การสอนตามตำราเท่านั้น แต่ได้ขยายรูปแบบการจัดการเรียนรู้ให้หลากหลายยิ่งขึ้น ทั้งในรูปของบทเรียนชีวิต นิทานธรรมะ การเจริญภาวนา และกิจกรรมที่ฝึกฝนจิตใจและทักษะชีวิต โดยยึดหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) และโยนิโสมนสิการเป็นแนวแกนสำคัญในการเรียนรู้ (พระจิรกฤต รตนบุญไธ, 2566) รูปแบบการสอนเหล่านี้ช่วยให้นักเรียนสามารถพัฒนาทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ และจิตใจ อันสอดคล้องกับทักษะ

แห่งอนาคต เช่น การรู้จักคิดวิเคราะห์ การจัดการตนเอง และการมีจิตสำนึกต่อสังคม อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง และเชื่อมโยงหลักธรรมกับชีวิตประจำวัน

ในด้านความสัมพันธ์ พระสอนศีลธรรมยังทำหน้าที่เป็นตัวกลางที่เชื่อมโยงนักเรียน ครู ผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรภายนอกเข้าด้วยกันผ่านความร่วมมือแบบพหุภาคี (Multi คือ stakeholder collaboration) เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในทุกมิติ เช่น การจัดค่ายคุณธรรม การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับวัด องค์กรท้องถิ่น หรือภาคเอกชน รวมถึงการทำงานร่วมกับครอบครัวและผู้ปกครอง เพื่อเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาเด็กอย่างรอบด้าน ดังที่ผู้บริหารโรงเรียนรายหนึ่งกล่าวไว้ว่า “การพัฒนาความรับผิดชอบของผู้เรียนให้เกิดขึ้นได้จริง ต้องอาศัยการหล่อหลอมที่ครอบคลุมทั้งในและนอกห้องเรียน” (กิตติพงษ์ พันธุมณี, 2567) ทำให้พระสอนศีลธรรมกลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญทั้งในฐานะนักการศึกษา ผู้นำทางจิตวิญญาณ และผู้สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนร่วมกับทุกภาคส่วน

สรุปได้ว่า พระสอนศีลธรรมในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยมีบทบาทหลากหลาย ไม่เพียงเป็นผู้ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอน แต่ยังทำหน้าที่ร่วมวางแผนการเรียนรู้ จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และประสานความร่วมมือกับภาคีในชุมชน การจัดการเรียนรู้ที่พระใช้ เช่น การเล่านิทานธรรมะ บทเรียนชีวิต และการภาวนา ล้วนส่งเสริมสมรรถนะผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและยั่งยืน นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ที่กระชับระหว่างพระสอนศีลธรรมกับนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชน ยังช่วยเสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางจริยธรรมให้เกิดขึ้นในทุกมิติของสังคมไทย ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาเยาวชนให้มีคุณธรรมและความรับผิดชอบในอนาคต

แนวทางการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม

ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีที่ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว เยาวชนในยุคปัจจุบันต้องเผชิญกับความท้าทายที่หลากหลาย ทั้งในด้านพฤติกรรม ค่านิยม และกระบวนการคิดที่ได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมภายนอก การส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์จึงกลายเป็นภารกิจสำคัญของครอบครัว สถานศึกษา ชุมชน และสถาบันทางศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ ซึ่งมีหลักธรรมคำสอนที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้มีศีลธรรม มีจิตใจมั่นคง และมีปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและสมดุล

1. การประยุกต์หลักธรรมเพื่อการปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลายประการสามารถนำมาปรับใช้เพื่อปลูกฝังคุณลักษณะพื้นฐานและจริยธรรมอันพึงประสงค์ให้แก่เยาวชนได้อย่างเป็นระบบ ได้แก่

1.1 ศีลพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดิตถิทางเพศ การพูดเท็จ และการเสพของมีนเมา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการฝึกวินัยในตนเอง และส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม

กรณีสถานการณ์ปัญหา: เด็กติดเกมออนไลน์ ลอกการบ้าน หรือพูดโกหกเพื่อน

วิธีประยุกต์: ครู/พระสอนศีลธรรมอาจใช้ “เกมการ์ดศีล 5” ให้เด็ก ๆ จับคู่พฤติกรรมที่พบในชีวิตประจำวันกับศีลข้อที่เกี่ยวข้อง แล้วชวนอภิปราย เช่น “ถ้าผมแอบดูคำตอบเพื่อนในห้องสอบ ตรงกับศีลข้อไหน และจะเกิดผลเสียอย่างไร”

ผลที่คาดหวัง: เด็กเกิดความเข้าใจว่าศีล 5 ไม่ใช่เรื่องนามธรรม แต่เป็นกติกาใช้จริงในชีวิตประจำวัน

1.2 พรหมวิหาร 4 อันประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นหลักธรรมที่เน้นการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุข ส่งเสริมภาวะผู้นำทางจิตใจ และความสามารถในการจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์

กรณีสถานการณ์ปัญหา: เด็กทะเลาะกันในกลุ่มเพื่อน หรือบูลลี่กันในห้องเรียน

วิธีประยุกต์: จัดกิจกรรม “โต๊ะกลมพรหมวิหาร” ให้เด็ก ๆ ฝึกบทบาทสมมุติ เช่น คนหนึ่งเล่นเป็น “เพื่อนที่ถูกล้อ” อีกคนเล่นเป็น “เพื่อนที่ต้องปลอบ” จากนั้นสะท้อนว่าพรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) สามารถใช้แก้ปัญหาสถานการณ์นี้ได้อย่างไร

ผลที่คาดหวัง: เด็กฝึกทักษะการเข้าใจผู้อื่น (empathy) และรู้จักจัดการความขัดแย้ง

1.3 ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งถือเป็นแกนกลางของการพัฒนามนุษย์ โดยศีลเน้นด้านพฤติกรรม สมาธิเน้นการควบคุมจิต และปัญญาเน้นการรู้เท่าทันสภาพความเป็นจริง อันเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระยะยาว (วิชาญชัย บุญแสง, 2565)

กรณีสถานการณ์ปัญหา: เด็กสมาธิสั้น ใช้โทรศัพท์ตลอดเวลา

วิธีประยุกต์: ครูเริ่มคาบเรียนด้วย “สมาธิสั้น 3 นาที” เช่น การนั่งเงียบ หลับตา ฟังเสียงระฆังเบา ๆ ก่อนเริ่มเรียน จากนั้นให้เด็กเขียน reflection สั้น ๆ หลังเรียน เช่น “วันนี้ฉันเรียนรู้อะไร และจะใช้ประโยชน์ได้อย่างไร”

ผลที่คาดหวัง: เด็กมีสมาธิเพิ่มขึ้น เข้าใจว่าการหยุดคิดเล็กน้อยช่วยให้มีสติและปัญญาในการเรียนรู้

1.4 สัปปริยธรรม 7 หมายถึง ธรรมะของคนดี หรือหลักธรรมที่ส่งเสริมให้บุคคลดำรงตนอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม และมีความเป็น “บัณฑิต” ซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคม โดยประกอบด้วยคุณธรรม 7 ประการ ได้แก่ ธัมมัญญูตา คือ ความรู้จักเหตุและผล คือ ความเข้าใจในหลักการ เหตุปัจจัย และธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ อัตถัญญูตา คือ ความรู้จักประโยชน์ คือ ความสามารถในการเลือกกระทำสิ่งที่มีคุณค่าและให้ประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม มัตตัญญูตา คือ ความรู้จักประมาณ หมายถึง การรู้ขอบเขตในการใช้สอย ทรัพยากร หรือการบริโภคอย่างพอเหมาะ กาลัญญูตา คือ ความรู้จักเวลารู้จักกาลเทศะและจัดสรรเวลาอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การเรียนรู้ การพักผ่อน และการทำกิจกรรมทางศาสนา ปริสัณญูตา คือ ความรู้จักกลุ่มบุคคล คือ การปรับพฤติกรรมให้เหมาะสมกับบุคคลหรือกลุ่มคนในแต่ละบริบท ปุคคลัญญูตา คือ ความรู้จักบุคคล คือ การให้เกียรติ เข้าใจ และเคารพความแตกต่างของแต่ละบุคคล และอตตัญญูตา คือ ความรู้จักตนเอง รู้ข้อดี ข้อเสียของตนเอง รู้จักการพัฒนาและควบคุมตนเองอย่างเหมาะสม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2538)

กรณีสถานการณ์ปัญหา: เด็กไม่รู้จักจัดเวลา เล่นมือถือจนไม่ส่งงาน

วิธีประยุกต์: ใช้กิจกรรม “บันทึกเวลา 7 วัน” ให้เด็ก ๆ จดตารางชีวิตประจำวัน แล้วให้ครู/เพื่อนช่วยสะท้อนว่าเขาปฏิบัติใกล้เคียงกับคุณธรรมใดในสัปปริยธรรม เช่น การรู้จักเวลา (กาลัญญูตา) หรือการรู้จักประมาณ (มัตตัญญูตา)

ผลที่คาดหวัง: เด็กเห็นพฤติกรรมจริงของตนเอง และเรียนรู้การปรับปรุง

2. กระบวนการถ่ายทอดธรรมะให้สอดคล้องกับบริบทของเยาวชนยุคใหม่

ในยุคดิจิทัลที่ข้อมูลข่าวสารไหลเวียนอย่างรวดเร็ว การถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและจิตวิทยาของเยาวชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก และมีปฏิสัมพันธ์ (พลอย จันทน์เนตร, 2562) ดังนี้

2.1 การใช้สื่อดิจิทัลและสื่อสร้างสรรค์ การผลิตเนื้อหาธรรมะในรูปแบบที่เยาวชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย เช่น วิดีโอคลิป บทเพลงธรรมะ การ์ตูนแอนิเมชัน หรือเกมออนไลน์ ถือเป็นการเปิดพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในยุคเทคโนโลยี กรณีตัวอย่าง การนำหลักธรรมมาสร้างเป็น “คลิป TikTok 1 นาที” ที่เล่าเรื่องสั้น ๆ เกี่ยวกับการใช้ศีลในชีวิตประจำวัน เช่น “เพื่อนไม่ส่งการบ้านให้ลอก = ศีลข้อ 2” ผ่านการใช้เกมออนไลน์แบบ Kahoot ทดสอบความเข้าใจหลักธรรม เช่น “พฤติกรรมนี้ตรงกับพรหมวิหารข้อใด”

2.2 การจัดกิจกรรมเชิงประสบการณ์ เช่น ค่ายคุณธรรม การทำกิจกรรมจิตอาสา โครงการพุทธธรรม นิทานธรรมะ และบทเรียนชีวิต ล้วนเป็นแนวทางที่ช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง (experiential learning) ซึ่งมีผลเชิงบวกต่อทัศนคติและพฤติกรรมของเยาวชน กรณีตัวอย่าง เช่น การจัดค่ายคุณธรรมดิจิทัลให้เด็กเว้นจากการใช้มือถือ 3 ชั่วโมง แล้วสะท้อนความรู้สึกที่เกิดขึ้น กิจกรรม “โพสต์อย่างไรให้เป็นธรรม”: ให้นักเรียนออกแบบโพสต์โซเชียลที่สะท้อนศีล 5 หรือพรหมวิหาร 4 เช่น โพสต์ให้กำลังใจเพื่อนแทนการบูลลี่ เป็นต้น

2.3 การเลือกใช้ภาษาที่เหมาะสม การสื่อสารหลักธรรมควรหลีกเลี่ยงการใช้ภาษาที่เป็นเชิงเทคนิคทางศาสนา มากเกินไป ควรแปลความหมายเป็นภาษาสมัยใหม่ที่เข้าใจง่าย พร้อมยกตัวอย่างจากสถานการณ์ในชีวิตประจำวันเพื่อสร้างการเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมกับโลกความเป็นจริง ลองเปลี่ยนคำพูดแทนที่จะพูดว่า “สมาธิจะทำให้บรรลุธรรม” อาจปรับเป็น “สมาธิช่วยให้เรามีสมองที่สงบ ทำการบ้านได้เสร็จเร็วขึ้น” หรือยกตัวอย่างปัญหาที่เด็กเจอจริง เช่น “การเล่นเกมนอนหลับ” แล้วเชื่อมโยงกับมัตตัญญูตา (รู้จักประมาณ)

2.4 การเน้นการปฏิบัติและการสะท้อนคิด การฝึกสมาธิสั้น ๆ การจดบันทึกความดี หรือ การสะท้อนตนผ่านกิจกรรม “ไดอารี่ธรรมะ” ล้วนเป็นเครื่องมือในการพัฒนา “ความสัมพันธ์กับตนเอง” และเสริมสร้างความเข้าใจในหลักธรรมผ่านกระบวนการภายใน

สรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม มุ่งเน้นการประยุกต์หลักธรรมอย่างเป็นรูปธรรมให้เยาวชนสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้จริง โดยใช้ศีล 5 เพื่อฝึกวินัยและความรับผิดชอบ พรหมวิหาร 4 เพื่อฝึกความเข้าใจผู้อื่นและจัดการความขัดแย้ง ไตรสิกขาเพื่อพัฒนาสติ สมาธิ และปัญญา และสัปปริยธรรม 7 เพื่อส่งเสริมความรู้จักตนเอง การรู้จักใช้เวลา และการปรับตัวกับสังคม การถ่ายทอดธรรมะควรสอดคล้องกับยุคดิจิทัลผ่านสื่อสร้างสรรค์ เช่น คลิปสั้น เกมออนไลน์ หรือกิจกรรมเชิงประสบการณ์ เช่น ค่ายคุณธรรม จิตอาสา และโครงการพุทธธรรม พร้อมเน้นการสะท้อนตน การจดบันทึก และการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เพื่อเชื่อมโยงหลักธรรมกับปัญหาชีวิตจริงของเด็กยุค Generation Alpha บทบาทของพระสอนศีลธรรมในยุคใหม่จึงเป็นทั้งผู้บรรยายและโค้ชทางจริยธรรมคอยชี้แนะแนวทาง ให้คำปรึกษา และสร้างเครือข่ายกับครอบครัว โรงเรียน และชุมชน ทำให้เยาวชนเข้าใจ ปฏิบัติ และพัฒนาคุณธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

แนวทางพัฒนาพระสอนศีลธรรมสู่ผู้นำการปลูกฝังคุณธรรมในอนาคต

ในยุคที่สังคมไทยเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยีดิจิทัล ทำให้เยาวชนจำนวนไม่น้อยมีความสับสนทางคุณค่า ขาดแบบอย่างที่ดี และหลงใหลในวัตถุนิยม การพัฒนาทางจริยธรรมและคุณธรรมจึงเป็นภารกิจเร่งด่วนของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะ “พระสอนศีลธรรม” ในฐานะผู้แทนพระพุทธศาสนา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการบ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนในระบบการศึกษาการส่งเสริมให้พระสอนศีลธรรมกลายเป็น “ผู้นำการปลูกฝังคุณธรรมในอนาคต” ควรดำเนินผ่านแนวทางเชิงพัฒนาอย่างเป็นระบบ ดังต่อไปนี้

1. เสริมสร้างสมรรถนะทางวิชาการและทักษะการสอน พระสอนศีลธรรมควรได้รับการพัฒนาให้มีความรู้เชิงลึกทั้งในด้านพระพุทธศาสนา และศาสตร์การสอนยุคใหม่ เช่น การออกแบบกิจกรรม Active Learning, การใช้สื่อดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ การประเมินผลแบบอิงสมรรถนะ และการใช้จิตวิทยาการสื่อสาร เพื่อให้สามารถถ่ายทอดธรรมะได้อย่างเข้าใจง่าย น่าสนใจ และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของนักเรียน โดยพระสอนศีลธรรมควรมีความรู้ทั้งด้านพระพุทธศาสนาและศาสตร์การเรียนการสอนยุคใหม่ เช่น Active Learning และ Competency-based Learning เพื่อให้สามารถออกแบบกิจกรรมที่นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ได้จริงในห้องเรียน ตัวอย่าง การสอนเรื่อง “เบญจศีล” ไม่เพียงแค่บรรยาย แต่ให้เด็กทำโครงการกลุ่ม เช่น สำรวจพฤติกรรมในโรงเรียนว่าอะไรเข้าใกล้ศีลข้อใดบ้าง (เช่น การไม่ลอกการบ้านเพื่อน = ศีลข้อ 2) แล้วนำเสนอในรูปแบบอินโฟกราฟิก เด็กจึงได้เรียนรู้เชิงประสบการณ์ ไม่ใช่ท่องจำ

2. พัฒนารูปแบบเป็น “โค้ชทางจริยธรรม” (Ethical Coach) พระสอนศีลธรรมยุคใหม่ไม่ควรจำกัดบทบาทเพียงแค่ “ผู้บรรยายธรรม” หากแต่ควรมีทักษะการเป็นโค้ชหรือที่ปรึกษาทางจริยธรรม (moral mentor) โดยส่งเสริมให้เยาวชนรู้จักใคร่ครวญ สำรวจตนเอง และฝึกตัดสินใจอย่างมีหลักธรรมกำกับ เช่น การใช้ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นฐานในการตั้งคำถามชีวิต และการใช้หลักสัปปริยธรรมในการพิจารณาตนและผู้อื่น (พระศักดิ์ดา งานหมั่น, 2561) ตัวอย่าง ใช้ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ในการโค้ช เช่น ตัวอย่างคำถาม “วันนี้หนูรักษาศีลข้อใดได้บ้าง?” เป็นการเชื่อมโยงกับการควบคุมพฤติกรรม, ให้เด็กฝึกสมาธิสั้น ๆ 3 นาที เป็นการเชื่อมโยงกับการจัดการอารมณ์, แลกเปลี่ยนสิ่งที่เรียนรู้ เป็นการเชื่อมโยงกับการใช้ปัญญา ซึ่งกิจกรรมนี้ช่วยให้เด็กเจน Alpha ที่ใจร้อนและวอกแวกง่ายได้ฝึกความอดทนและสติไปพร้อมกัน

3. เสริมสร้างเครือข่ายกับโรงเรียน ชุมชน และครอบครัว พระสอนศีลธรรมควรทำงานเชิงรุกกับเครือข่ายทั้งโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน ผ่านการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม เช่น ค่ายพุทธบุตร โครงการจิตอาสา กิจกรรมสวดมนต์ สมาธิ หรือเวทีแลกเปลี่ยนคุณธรรม การมีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกับผู้ปกครองและครู จะช่วยให้การปลูกฝังคุณธรรมเป็นไปอย่างมีพลังและยั่งยืน ตัวอย่าง คือ พระสอนศีลธรรมจัด “ค่ายพุทธธรรมออนไลน์” โดยให้เด็กทำกิจกรรมจิตอาสา เช่น ร่วมกับผู้ปกครองเก็บขยะในชุมชน แล้วถ่ายคลิปสะท้อนประสบการณ์ นำมาแลกเปลี่ยนในห้องเรียน วิธีนี้ช่วยให้

หลักธรรม (พรหมวิหาร 4 – เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) ถูกนำมาใช้จริงในสภาพแวดล้อมของเด็ก

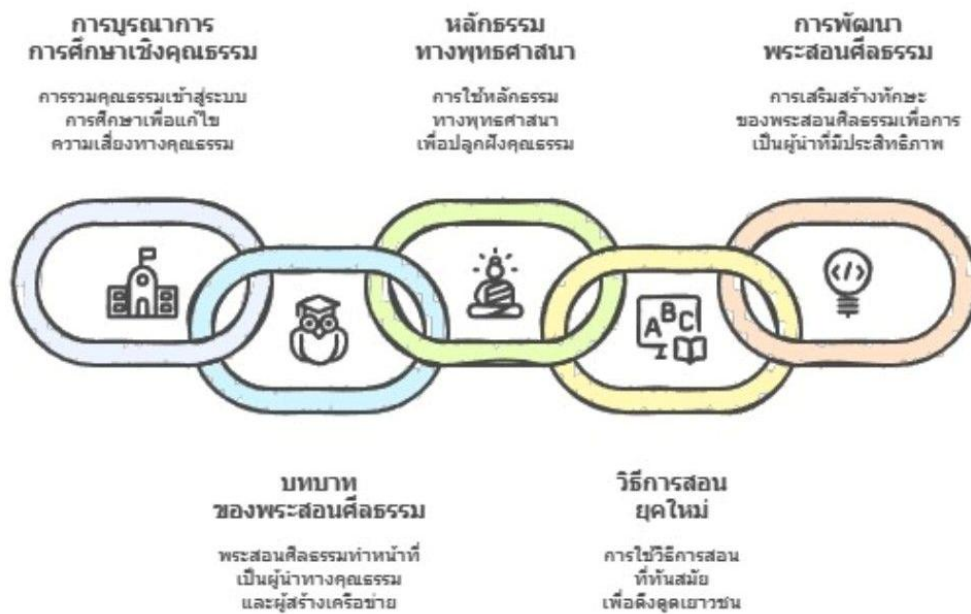
4. ใช้สื่อสร้างสรรค์และเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสมในยุคสื่อออนไลน์ พระสอนศีลธรรมสามารถเป็น “Influencer ทางธรรม” ได้ โดยจัดทำสื่อธรรมะสั้น ๆ ที่เข้าถึงง่าย เช่น คลิปวิดีโอ TikTok ธรรมะ สื่ออินโฟกราฟิก บทความธรรมะร่วมสมัย หรือ podcast ธรรมะประจำวัน ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงภาษาที่เหมาะสม สื่อที่ไม่ซับซ้อน และเชื่อมโยงกับปัญหาชีวิตของเยาวชนในปัจจุบัน (พลอย จันทร์เนตร, 2562) ในยุคที่เด็กเจน Alpha ค่อนข้างกับ TikTok, YouTube และเกมออนไลน์ พระสอนศีลธรรมสามารถทำหน้าที่เป็น “Digital Dhamma Influencer” ตัวอย่าง เช่น ทำคลิป 1 นาที ใน TikTok เรื่อง “ศีล 5 เวอร์ชันชีวิตนักเรียน” เช่น ศีลข้อ 4 = ไม่โกหกครูเรื่องการบ้าน, การใช้เกมออนไลน์เล็ก ๆ เช่น เกมจับคู่ศีลกับสถานการณ์ชีวิตจริง, ทำ Podcast “ธรรมะ 5 นาที” ให้เด็กฟังก่อนนอน เป็นต้น ซึ่งสื่อเหล่านี้ช่วยให้ธรรมะไม่เป็นเพียงคำสอนที่นามธรรม แต่เป็นเครื่องมือที่เด็กเข้าถึงง่ายและสนุก

5. ประเมินตนเองและพัฒนาภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณ พระสอนศีลธรรมพึงฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการครองตน (เช่น การรักษาศีล การเจริญภาวนา) การครองคน (การมีเมตตาธรรม กรุณา) และการครองงาน (การมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา) เพื่อเป็นแบบอย่างทางธรรมและจิตวิญญาณแก่เยาวชนได้อย่างแท้จริง (วิชาญชัย บุญแสง, 2565) ซึ่งพระสอนศีลธรรมควรฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นแบบอย่างเชิงปฏิบัติ (Role Model) ตัวอย่าง เช่น ในช่วงเวลาเรียน พระอาจารย์เล่าให้เด็กฟังว่า “วันนี้อาตมาฝึกอุเบกขาเวลารถติดอย่างไร” หรือ “อาตมาเคยพลาดเพราะใจร้อน แล้วแก้ไขอย่างไร” โดยการเล่าประสบการณ์จริงเช่นนี้ ทำให้เด็กเห็นการเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมกับชีวิตประจำวันอย่างเป็นรูปธรรม ไม่ใช่เพียงแนวคิดลอย ๆ

สรุปได้ว่า พระสอนศีลธรรมในศตวรรษที่ 21 ไม่เพียงแต่ต้องมีความรู้ธรรมะ หากแต่ต้องเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านคุณธรรม ด้วยทักษะการสื่อสารที่ร่วมสมัย การเข้าใจบริบทของเยาวชน และการทำงานแบบเครือข่าย การยกระดับพระสอนศีลธรรมให้เป็น “ผู้นำการปลูกฝังคุณธรรมในอนาคต” คือการลงทุนกับรากฐานของสังคมไทยอย่างยั่งยืน เพราะเมื่อธรรมะอยู่ในใจเยาวชน สังคมก็จะมีคนสงบ สันติ และมีคุณภาพในระยะยาว

บทสรุป

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเยาวชนเจนเอเรชันอัลฟ่าให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในยุคดิจิทัล ผลการวิเคราะห์ชี้ว่า แม้เด็กกลุ่มนี้จะเติบโตมาพร้อมศักยภาพด้านเทคโนโลยีสูง แต่กลับเผชิญความเสี่ยงด้านคุณธรรม เช่น ขาดวินัย ความอดทน ความเมตตา และความรับผิดชอบ อันเนื่องมาจากการใช้สื่อออนไลน์มากเกินไปและปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว-ชุมชนที่ลดลง สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนความจำเป็นที่ระบบการศึกษาไทยต้องบูรณาการการเรียนรู้เชิงคุณธรรมอย่างจริงจัง พระสอนศีลธรรมจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำการปลูกฝังคุณธรรม โดยไม่เพียงทำหน้าที่ถ่ายทอดหลักธรรม แต่ยังทำหน้าที่เป็นครูต้นแบบ ผู้โค้ชทางจริยธรรม และผู้สร้างเครือข่ายระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน เพื่อสร้างระบบนิเวศทางคุณธรรมที่ยั่งยืน หลักพุทธธรรมสำคัญที่เหมาะสมต่อการปลูกฝัง ได้แก่ เบญจศีล พรหมวิหาร 4 ไตรสิกขา และสัปปุริสธรรม 7 ซึ่งสามารถถ่ายทอดผ่านวิธีการที่สอดคล้องกับยุคสมัย เช่น การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (ค่ายคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสา โครงการพุทธธรรม) และการใช้สื่อดิจิทัลสร้างสรรค์ (คลิปสั้น เกมออนไลน์ อินโฟกราฟิก) ที่เข้าถึงง่ายสำหรับเยาวชน นอกจากนี้ การพัฒนาพระสอนศีลธรรมให้มีสมรรถนะทางวิชาการ ทักษะการสอนยุคใหม่ ความสามารถด้านดิจิทัล และภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณ ถือเป็นการลงทุนสำคัญที่จะทำให้พระกลายเป็น “ผู้นำการปลูกฝังคุณธรรมในอนาคต” เมื่อดำเนินการอย่างเป็นระบบและบูรณาการร่วมกับทุกภาคส่วน จะช่วยให้เยาวชน เจนเอเรชันอัลฟ่าเติบโตเป็นพลเมืองดิจิทัลที่มีคุณภาพ มีความรับผิดชอบ และสามารถดำรงชีวิตอย่างสมดุลในสังคมปัจจุบันและอนาคต

ภาพที่ 1 ทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเยาวชนเจนเนอเรชันอัลฟ่า

เอกสารอ้างอิง

- กิตติพงษ์ พันธุ์มณี. (2567). ผู้อำนวยการโรงเรียน. สัมภาษณ์. 11 กันยายน.
- ชนันภรณ์ อารีกุล. (2562). การศึกษาทางเลือก: รูปแบบการเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับเจนเนอเรชันแอลฟา. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 8(3), 270–283.
- ชาญวิทย์ แพรณภดล. (2559). ทำความรู้จักวิถีเลี้ยงลูกในยุค เจน อัลฟ่า (Gen Alpha). สืบค้นจาก <https://th.theasianparent.com/gen-alpha>.
- ณกมล ปุณฺชเขตต์ทิกุล. (2567). คุณธรรมในวิถีชีวิตดิจิทัล : กับความท้าทาย “คุณธรรมคือชาติ”. สืบค้นจาก <https://www.banmuang.co.th/column/politic/7958>.
- ดิณณพัชร์ พูลพิพัฒน์, ณรงค์ กฤติขจรกรกุล และ ณนรศ เต็มศักดิ์เจริญ. (2562). 10 ปรากฏการณ์คุณธรรม จริยธรรมในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน).
- นิภาพร อภิสิทธิ์วิสาสนา, เจียมใจ ศรีชัยรัตนกุล และ มณีรัตน์ เทียมหมอก. (2564). สถานการณ์การติดเกม และปัจจัยที่มีผลต่อการติดเกมในเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษา : เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2. วารสารวิจัยสุขภาพและการพยาบาล, 37(3), 254-266.
- พระจิรกฤต รัตนปุญโญ. (2566). การจัดการเรียนรู้ของพระสอนศีลธรรมในศตวรรษที่ 21. วารสารชัยมงคลปริทรรศน์, 3(1), 13–19.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระศักดิ์ดา งานหมั่น. (2561). การจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ในศตวรรษที่ 21. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 1(1), 1–10.
- พลอย จันทรเนตร. (2562). การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของเด็กเจนเนอเรชันอัลฟ่าผ่านเนื้อหาบนช่องทางยูทูบ. (วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- พัชราภา ตันติชูเวช. (2560). เจเนอเรชันแอลฟา: เจเนอเรชันใหม่ในสังคมไทยศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรพล มะลิซ้อน. (2560). การปลูกฝังคุณธรรมในโรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนบ้านชุมแสง ตำบลชุมแสง อำเภอเสตึก จังหวัดบุรีรัมย์. (พุทธศาสนมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

- วิชาญชัย บุญแสง. (2565). กระบวนการเสริมสร้างเยาวชนด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา. *วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร*, 5(4), 147–158.
- สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2563). *คู่มือปฏิบัติงานพระสอนศีลธรรม*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สิริกร สีนสม. (2558). ปัจจัยที่มีผลต่อความมีวินัยในตนเองของนักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดนนทบุรี. (ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต).
- สุริยเดว ทรีปาตี. (2559). *ทำความเข้าใจวิถีเลี้ยงลูกในยุคเจนอัลฟ่า*. สืบค้นจาก <https://th.theasianparent.com/-generation-alpha>.
- อาคม ช่วยบำรุง. (2565). แนวทางการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา. *วารสารมหาจุฬานาครทรรณ*, 9(11), 161–180.
- Schawbel, D. (2014). *5 Predictions for Generation Alpha*. Retrieved from <http://danchawbel.com/blog/5-predictions-for-generation-alpha>.

